

Tasarım ve Sanat Arakesitinde Kavramsal Düşünme: Enformel Eğitim Çalışmaları (2009–2015)

*Conceptual Thinking at the Intersection of Art and Design:
Informal Education Studies (2009–2015)*

Hande DÜZGÜN BEKDAŞ, Selin YILDIZ

ÖZ

Tasarım eğitiminde formal ya da enformel bilginin kullanılmasında yaşanan kopukluk önemli bir problem alanı oluşturmaktadır. Kavramlar aracılığıyla düşünme, bu bağlantı gücünü karşısında başvurulan yöntemlerden biridir. Mimarlık temel alanı içinde hem analiz hem de sentez aşamalarında önemli yeri olan kavramlar, okunabilirliğin arttırılmasında, ilişki ağlarının oluşturulmasında, tasarım sürecinde kolaylaştırıcı ve yol gösterici işleve sahiptir. Bu çalışma “sanat” in farklı dallarını konu alanı olarak seçip, “kavramsal düşünme” yi araç olarak kullanarak, tasarım sürecini harekete geçirmeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Kavramsal çerçeve “ilişki kurma, anlam oluşturma, iletişim kurma, analiz-sentez, soyutlama” üzerine temellendirilmiştir. Çalışma kapsamında örneklenen “Resim-Tasarım”, “Edebiyat-Tasarım” ve “Müzik-Tasarım” konulu atölye çalışmaları 2009-2015 yılları arasında, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nde ve farklı üniversitelerde öğrenim gören öğrencilere -formel ve enformel eğitim sürecine dahil edilerek- uygulanmıştır. Bu bütüncül yaklaşımlar ile tasarım eğitimindeki uygulamalı derslerde öğrenci-öğrenci, yürütücü-öğrenci iletişimi güçlendirilerek, “ısınma” (warm-up) evresi desteklenecek ve tasarımcı düşünme tekniklerine katkıda bulunulabilecektir.

Anahtar sözcükler: *Enformel eğitim; kavramsal düşünme; sanat ve tasarım; soyutlama; tasarım eğitimi.*

ABSTRACT

The matter of disconnection while using formal or informal knowledge in design education, constitutes a serious problem. Thinking via concepts is one of the methods used against disconnection. Concepts that have an important place in both the analysis and the synthesis phases, play significant roles in legibility and correlations through facilitating and guiding design process. This study aims to contribute to mobilizing design process, focusing on various branches of art and utilizing “conceptual thinking” as a tool. Conceptual framework is based on the items “relating, meaning, communicating, analysis and synthesis, abstraction”. The method is considered in a holistic sense through both subjective and objective concepts. The workshops which are sampled in this study, titled as “Art and Design”, “Literature and Design” and “Music and Design” were implemented in Yıldız Technical University, Department of Architecture by means of integrating into formal and informal education process between the years of 2009-2015 with a wide range of participants from different universities. The approaches of workshops support “warm-up” phase and contribute design thinking techniques in applied design courses through strengthening the communication between student-student, lecturer-student.

Keywords: *Informal education; conceptual thinking; art and design; abstraction; design education.*

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı, İstanbul

Başvuru tarihi: 05 Nisan 2017 - Kabul tarihi: 08 Nisan 2018

İletişim: Hande DÜZGÜN BEKDAŞ. **e-posta:** hduzgun@yildiz.edu.tr

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

*Tasarım, sistemleştirmesi veya türleştirmesi zor bir süreçtir. Tasarımlar farklı yaklaşım ve etkileşimlerle bir deneme – yanılma sürecinin sonucunda ortaya çıkar, hele ki tasarlayan, kavram üretimi ve tasarım dünyasına ilk adımlarını atan öğrenciler ise...*¹

Tasarımın akışkan ve devingen bir süreçten ibaret olduğu kabulü ile yola çıkıldığında sürecin tüm basamaklarının sonuç üründeki etkisi yadsınamaz. Düşüncenin ifadesi, soyutun somuta dönüşme hali, söz konusu sürecin herhangi bir basamağında görülebileceği gibi, sonunda düşünceye en yakın olabilen durumu ifade eder. “Bilgi aktarımı” olarak da ifade edilen bu eylemi desteklemede “bağlantılar kurabilmek” önemli bir yere sahiptir.

Konuya mimarlık ve tasarım eğitimi çerçevesinde bakıldığında, edinilen bilginin uygulamaya aktarılabilmesi için birincil yer Tasarım Stüdyoları’dır. Tasarım bilgisinin mimar adaylarına aktarımı, tasarım stüdyosu çalışmalarının kuramsal derslerle birleştirilmesi ve deneyimin eş zamanlı bir şekilde öğrenciye aktarılması ile gerçekleşmektedir.² Tasarım ve tasarım eğitimi, öznelarının karşılıklı olarak birbirinden etkilendiği, iletişimden sürekli beslenen, esnek çalışma ortamına ihtiyaç duyan fakat diğer yandan süreç boyu tam bir yoğunlaşma ve disiplin gerektiren bir eylemdir. Güncel tasarım eğitiminde, sonuç üründen çok, bilgi ve uygulama arasında kurulan yaratıcı bağlantı süreci önem kazanmakta; sezgisel, özgün, salt teknik içerikli olmayan yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, tasarım eğitiminde disiplinler arası bilgi akışı ve kavramsal düşünmenin, yöntem çeşitliliği açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, söz konusu problemi, tasarım eğitiminde farklı alanlardan beslenerek Post-Pozitivist bakış açısı ve bütüncül bir yaklaşım ile ele almaktadır. Bu bakış açısı, konuyu tek bir perspektiften değil tüm yönleriyle ele alan esnek bir düşünce biçimidir. Bu yöntem, farklı bakış açılarını bir arada değerlendiren, görünen ve görünmeyen bilginin bir arada düşünülmesini sağlayan, görsel ve kavramsal olarak analiz edilebilen, bütünsel bir yaklaşım olarak şekillenmiştir. Feyerabend’ in ‘Yönteme Karşı’ kitabında olduğu gibi; bilimin eleştirel gücünü zayıflatan ve tekipleşmeye götüren; katı, değişmez ve mutlak olarak bağlayıcı ilkeler barındıran bir yöntemin gerekliliği sorgulanmaktadır. Bu çalışmada farklı disiplinlerden sağlanan zengin malzeme kullanılmakta, bilginin şu anki durumu ortaya konulmakta ve gelecek için genel fikirler verilmektedir. Ayrıca konu ile ilgili bilgi akışının duraksamaması için birçok soyut kavram somut ayrıntılar ile açıklanmaktadır.³

Dünyada birçok alanda olduğu gibi, tasarım alanında da disiplinler arası çalışmalar yapılmaktadır. Disiplinler arasın-

da ilişki kurma çabası ile hareketlilik sağlanarak bilgi üretimi olmaktadır. Bu bilgi hem günümüz ortamı gibi devingen, hem de sınırların ortadan kalktığı bütüncül bir bilgidir; tek bir noktaya odaklı değil, karmaşık ve birbirine bağlı bir sistemattir. Son dönemlerde sanat ve mimarlık, bazen işbirliği bazen ise rekabet biçiminde bir karşılaşmaya şahit olmuş, kültürel ekonomimizde, imge oluşturmanın ve mekânı şekillendirmenin ana ortamı haline gelmiştir. Sanat ve mimarlığın birbirlerine yaklaştıkları noktada, aynı zamanda yeni malzemeler ve teknolojilerle ilgili sorular ortaya çıkmakta, gözler sanat – mimarlık ilişkisine çevirmektedir.⁴

Disiplinler arası bilgilenmenin ve farklı yaklaşımlar geliştirilmesinin özendirildiği bu çalışma ile farkındalık yaratabilecek bir düzey ve boyutta hedefler oluşturulmuştur. Çalışma, tasarım ve diğer disiplinlerin ilişkisi bağlamında “sanat” ın farklı dallarını konu alanı olarak seçip, “kavramsal düşünme” yi araç olarak kullanarak, algılama ve aktarma yetisi kazanma üzerine “tasarım eğitimi” ne katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışma alanı olan atölyelerde, öğrencilerin tasarım için çıkış noktaları ve kullanacakları yöntemler konusunda sınırlama getirilmeyerek; edebiyat, müzik ve resim gibi çeşitli sanat dalları ile tasarım arasında nasıl ilişkiler kurdukları gözlemlenmiştir.

Tasarım Eğitimi, Yaratıcılık ve Kavramsal Düşünme Üzerine

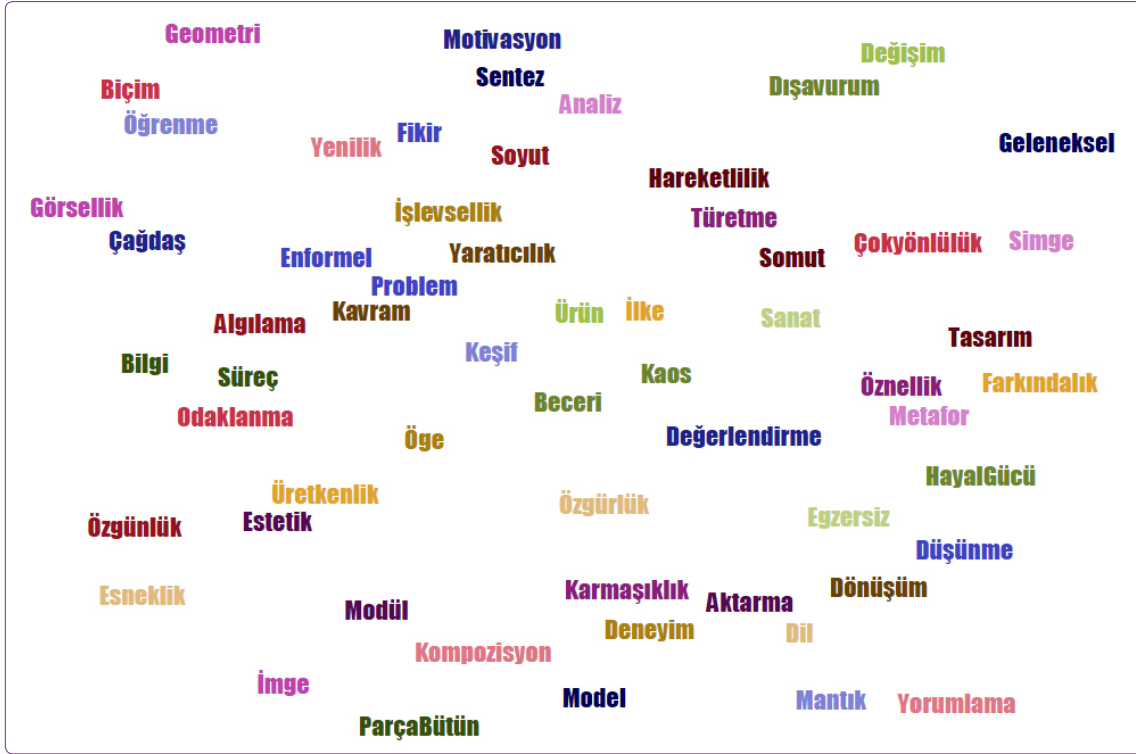
Tasarım olgusu, yaratıcılık gibi önemli bir kavramı da beraberinde getirir. Geçmişten günümüze her alanda olduğu gibi “tasarım” ve “yaratıcılık” kavramları da kapsamını genişleterek, sanat ve mimarlığı ortak paydada buluşturmaktadır. Modern dünyada da sanat, hem mimarlığı hem de mimarlık eğitimini besleyerek tasarımın oluşması için verimli bir ortam oluşturmaktadır. Mimarının çok yönlü anlatım gücü sayesinde tasarım dünyası daha da zenginleşmekte, disiplinler arası bir etkileşim oluşmaktadır.

Tasarım, heterojen bir sürece sahiptir, tasarım eğitimi de buna paralel olarak şekillenmektedir. Soyut ve somut girdilerin bir bütün olarak değerlendirildiği eğitim sürecinde, bireysel düşünme farklılıkları gözetilerek çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Yapararak öğrenme (learning by doing) ve/veya yaşayarak öğrenme (learning by building) şeklindeki yöntemler, öğrencilerin öğrenme faaliyetlerini kendilerinin yaşayarak, deneyimleyerek ve hissederek öğrenmelerini kapsamaktadır.⁵ Tasarım stüdyosu yapararak öğrenme geleneğinin en önemli uygulama yeridir ve bu gelenek üzerine şekillenir.⁶ Yaratıcı tasarım süreci, geçmiş deneyimlerden beslenmekte, öğrenciyi düşünmeye, bağlantı veya ilişki kurmaya ve sentez yapmaya itmektedir. Bu süreçlerde koşullar değişken bir yapıya sahiptir. Değişmeyen tek şey tasarımın ve yaratıcılığın sürekli değişim ve gelişim göstermesidir. Bu süreç bir anlamda bilginin kimi zaman

¹ Bielefeld ve El Khouli, 2010. ² 2003.

² Canbay Türkyılmaz ve Türkyılmaz, ³ Feyerabend, 2014.

⁴ Foster, 2013. ⁵ Erbil, 2008. ⁶ Canbay Türkyılmaz ve Türkyılmaz, 2003.

Şekil 1. Tasarım eğitiminin kavramsallaştırılması.

dönüştürülmesine kimi zaman da yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır. Yaratıcılık; hayal gücünün, fikirlerin, algıların, birikimlerin, duyguların, tasarım ile yeni bir boyut kazanmasına yön verir (Şekil 1).

Tina Seelig, Stanford Üniversitesi'nde yaratıcılık konulu derslerini öğrencileri için kendilerine ve dış dünyaya çok farklı yönlerden bakabilmek üzerine tasarladığını belirtmiştir. Derslerinde "atölye, vaka çalışmaları, tasarım projeleri, simülasyon oyunları, arazi gezileri ve uzman ziyaretleri" gibi farklı teknikler kullanmaktadır. Eğitimde kullandığı farklı tekniklerin öğrenciler üzerinde "gözlem yeteneğini artırma, fikirleri birleştirme ve ilişki kurma, varsayımları ile yüzleşme ve problemleri yeniden çerçevelemelerinde yardımcı olduğunu belirtmektedir.⁷ Bu görüş doğrultusunda tasarım olgusu yeni deneyimlere, farklı bakış açılarına, şaşırtıcı ilişkiler ağına kısacası yeniliklere açık olmaktadır. Bilginin gelişimi, değişimi ve dönüşümü ile hem yaratıcılık hem de tasarımlar geliştirilebilecektir. Tasarım alanında bilgiye ulaşmanın yeni yollarını keşfetmek, yeni algılama ve yeni aktarma biçimleri geliştirmek, farklı yaklaşımlar üretmek ihtiyacını doğurmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın çıkış noktası; herhangi bir düşüncenin tasarıma dönüştüğü üretim – eğitim süreci içinde, yaratıcılık konusunda da sıklıkla kullanılan KAVRAM'lar olarak belirlenmiştir. Tasarım ve mimarlık eğitiminin beslendiği temel

alanlardan biri olan SANAT, farklı dalları ile çalışmaya konu olmuştur. Kavramların temelini oluşturduğu kavramsal düşünme, bu çalışmada "ilişki kurma, anlam oluşturma, iletişim kurma, analiz ve sentez, soyutlama" başlıkları kapsamında filtrelenmiştir (Şekil 2). Her farklı atölyenin aynı kavramsal altyapıda farklı süreçler izlediği çalışmada TASA-RIM ana başlığı, çeşitli alt başlıklar altında tartışmaya zemin hazırlamıştır. Bu başlıklar aynı zamanda birer zihinsel beceri olarak tasarımcı düşünme bağlamında edinilen bilginin dönüşmesinde kullanılacak yöntemlerdir.

İlişki Kurma

Mimaride göstergebilim ve anlam, biçimlerin nasıl hayat bulduğunu açıklamaya yardımcı olur. Yeni bir biçim icat edildiğinde, bir anlam kazanacaktır. Her şekilde, bütün ifadeler paradoksaldir. 'Kavram da çok değerlikli / anlamlı / yorumsal bir kelime olup, kendi başına birden çok anlama sahiptir. Yani bir kelime ile bir şey arasında doğrudan tek bir ilişki yoktur. Dil, düşünce ve gerçeklik arasında basitçe kurulan 'ilişkiler' vardır. Her zaman bir algı, bir kavram ve bir temsil / simgeleme vardır.⁸

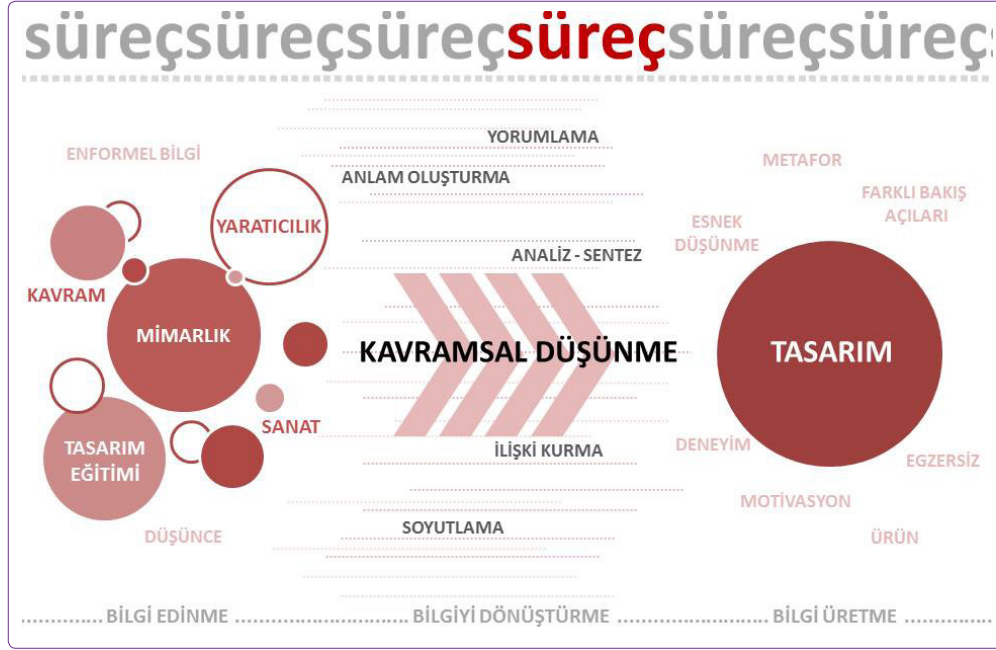
Çalışmada kavramlar bu ilişkileri kurmada yardımcı olarak, kavramsal düşünmenin temelini oluşturmaktadır.

Anlam Oluşturma

Bir düşünce, soyut veya somut kavramlar aracılığıyla ifade edilerek daha kolay anlaşılabilir. Rifat'ın Açıklamalı

⁷ Seelig, 2012.

⁸ Jencks ve Kropf, 2008.

Şekil 2. Çalışmanın kavramsal çerçevesi.

Gösterge Bilim Sözlüğü'nde belirttiği üzere; bir göstergenin ya da bir göstergeler bütünü'nün temsil ettiği kavram ya da kavramlar bütünü 'anlam'ı oluşturur. Bir nesneyi, bir duyguyu, bir ilişkiyi simgeleyen bir sözcük ya da bir gösterenin çağrıştırdığı kavramın sayesinde içerik kolayca ifade edilebilmektedir.⁹

Bu çalışmada önemli olan, birikimlerin bellekte nasıl ve hangi düzende bir araya getirilerek anlamlı bütünlük oluşturduğu ve kişiden kişiye değişebilme potansiyelidir.

İletişim Kurma

Kavramlar; süreçlerin, nesnelere veya olguların özellikleridir ya da varlıkları, nesnelere temsil eden sembolik ve soyut unsurlardır. Kavramlar, fikirleri iletebilir veya belirli bakış açıları sunabilir ya da bir genellemeyi açıklanması için bir araç olabilirler. Fikirler açısından kavramlar, düşünceler ve iletişimin temelleri oldukları için önemlidir. Kavramlar insanların başkalarının ne düşündüğü hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar ve bu bilgiyi paylaşmalarına olanak tanır.¹⁰

Bilişsel ve düşünsel bilgi ile duyusal dünya arasında iletişim kurmada kullanılan kavramlar, aynı zamanda iletişim ve anlatmada kullanılan ifade etme araçlarıdır. Bu nedenle çalışmanın iletişim araçları olarak kavramlar kullanılmıştır.

Analiz-Sentez

Tasarım sürecinde, problemin tanımlandığı, gerekli bilgilerin ve ilişkilerin keşfinin yapıldığı aşama 'analiz'; tüm bu verilerin bir araya getirildiği ve ilişkilerinin kurulduğu, probleme önerilen çözüm aşaması ise 'sentez'dir.¹¹

Mimarlık disiplini açısından kavramlar, hem analiz hem de sentez aşamalarında önemlidir. Kavramlar hem tasarlamaya hem de çözümlenmeye imkân vermektedir. Tasarım ortamında, uyarıcıların algılanması ve filtrelenmesi ile analiz, yorumlanması ve ifadesi ile de sentez olmakta, bu süreçte de bilgi üretimi gerçekleşmektedir. Bu anlamda her çalışma, analiz ve sentez aşamaları ile yeniden yapılandırma sürecinden oluşmaktadır.

Soyutlama

Davranış veya fikirleri tutarlı bir şekilde kavramsallaştırarak, olası fikirleri, ilişkileri ve sonuçları tek bir terimle tanımlayabiliriz. Kavramlar, herhangi bir bireysel durumun içereceğinden daha fazla olasılıklar içeren soyut ifadelerdir.¹²

Kavramsal düşünme nesnelere üzerinden değil, nesnelere ortak özellikleri üzerinden kapsamlı düşünmektir. Bu anlamda kavramsallaştırma bir soyutlama yöntemidir. Mimari açıdan soyutlama ise tasarlanacak şeyin en küçük anlamlı parçaya kadar indirgenerek okunabilirliğini artırmaktır.¹³

Bir anlamda çalışma; bütünü oluşturan en küçük yapıtaşlarını bulma, sadeleştirme, ayırma, ortaya çıkarma, özetleme, sınıflandırma, vurgulama ile oluşan bir soyutlama sürecinden geçmekte, kavramlar ile ifade edilen fikirlerden oluşmaktadır.

Mimari Tasarım Eğitiminde "Enformel Atölye Çalışmaları"

Mimari tasarım eğitimi, hem bireysel deneyimleri hem de kuramsal bilgiyi bünyesinde barındırmakta, yeni anlama

⁹ Rifat, 2013.

¹⁰ Berg ve Lune, 2015.

¹¹ Ulu Uraz, 1993. ¹² Berg ve Lune, 2015. ¹³ İnceoğlu ve İnceoğlu, 2004.

ve anlatma becerileri geliştirerek disiplinler ötesi bir ortam haline dönüşmektedir. Günümüz koşullarına paralel olarak deneyimin önem kazandığı, sınırların belirsizleştiği ve kavramsal düşüncenin hakim olduğu bir ortamda, farklı tasarım yaklaşımları ile yeni arayışlar devam etmektedir.

Bu anlamda enformel atölye çalışmaları mimarlığın bu muğlak yapısı açısından, tasarım eğitiminde önemli bir rol üstlenmektedir. Esnek ve değişken yapısı itibarıyla, farklı bakış açılarının ortaya konduğu, fikir paylaşımlarına açık bir iletişim ortamı olması bakımından, mimari tasarım eğitiminin nesnellikliğini öznellikleriyle zenginleştirmektedir.

Enformellik, esneklik, sezgiler ve sağduyunun öne çıktığı bir oyuncu tavrı desteklemesi ile, mimarlığın soyut, ölçülemez, tahmin edilemez ve belirsiz özelliklerinin değerlendirilebilmesi açısından, mimari tasarım eğitiminin içinde yer alabilir. Ayrıca iletişim ortamının ortaya konması ve sezgilerin kullanılması motivasyon sağlayacaktır.¹⁴

Sağocak¹⁵ mimarlığı anlamak ve yorumlamak üzerine şu yorumlarda bulunmuştur: “Mimarlık pek çok düzlemde yaşanan evrensel dönüşümlerin anlamlandırıldığı dinamik bir olgudur. Bu nedenle, felsefe, sanat, bilim gibi pek çok disiplinin ortaklaşa belirlediği bir çerçevede değerlendirilmesi gereken mimarlık edinişi, teori-pratik, ürün-süreç, bilme-yaratma, özne-nesne gibi sözü edilen ilişkiler / bütünlükler ışığında şekillenir. Bu bütünlük nedeniyle mimarlık yapıtını, bilimsel teorilerin ortaya koyduğu verilerin ışığında bir ürün olarak değerlendirirken, yaşam praksi içinde gereksinimlerimizi karşılayan ve özneye ilişkisi bağlamında yorumlanan ideolojik ve estetik bir süreç olarak da ele almak, mimarlığı anlama ve yorumlama adına gereklidir.”

Bu anlayış doğrultusunda çalışma; bilimsel ve deneyimsel gerçeklerin bütünlüğü penceresinden bakarak, tasarım ve tasarım eğitimi, öznel ve nesnel bilginin dışavurumu olarak yorumlanmaktadır. Çalışmanın uygulama kısmı, 2009-2015 yılları arasında, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nde gerçekleştirilmiş -zaman zaman farklı üniversitelerden öğrencilerin de katıldığı- formal eğitim sürecini destekleyen enformel atölye pratiklerinin kurgusu ve ürünlerinden oluşmaktadır. Her biri farklı süreçlere sahip bu atölyeler dizisi “kavramsal düşünme yöntemleri” açısından çeşitlendirmeler ve yaratıcı düşünceye yönelik yol önerileri içermektedir. Bu atölyeler; “Müzik ve Tasarım”, “Edebiyat ve Tasarım”, “Resim ve Tasarım” başlıkları altında sıralanmıştır.

• Atölye// Müzik ve Tasarım 2009¹⁶

Bazı filozoflar gotik mimarlığın üçgenleme ve kareleme yöntemlerinin kullanımından kaynaklı matematiksel yapısından esinlenerek mimarlığı ‘donmuş müzik’ olarak tanımlamışlardır. Bu benzerlik pek çok mimara müzik bes-

telerini ve sesleri mekânsal ya da mimari düzenlemelere çevirmenin mümkün olup olamayacağı sorusunu sordurtmuştur. Steven Holl, Peter Eisenman ve Daniel Libeskind gibi mimarlar müzikal gösterimden yola çıkarak üç boyutlu biçimler üretirken, yapılarında müzikal bir fikri geliştirmenin farklı yollarını geliştirmişlerdir.^{17,18}

Bu çalışma, İrlanda Queen’s Üniversitesi öğretim üyesi Alistair Fee’ nin yönteminden esinlenmektedir. Alistair Fee, yaratıcılık konulu derslerini ve atölye çalışmalarını şiir yazma deneyimi üzerinden yürütmekte, öğrencilerin duygularını açığa vurması ve hayal güçlerini geliştirmesi için müziğe başvurmuştur. Müziğin hayal gücünü serbest bırakarak duygulara kapı açtığını savunmaktadır.¹⁹ Müziğin duygular üzerindeki etkisine yönelik olan bu çalışmada da, katılımcıların dinledikleri müzik parçaları ile hissettikleri duyguları kavramlar aracılığıyla görselleştirmeleri beklenmektedir.

Yıldız Teknik Üniversitesi’nde 2-7 Şubat 2009 tarihleri arasında düzenlenen Kayıtdışı- LİMİNAL konulu etkinlikte sunulan, Fragm-An başlıklı atölyenin süreci ve ürünlerinden oluşan bu çalışmada, farklı üniversitelerden gelen ve farklı tasarım disiplinlerinden katılımcılar ile müzik ve görsel dünya arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır. Görsel çevreye ait anlık görüntülerin insanlarda oluşturduğu duygular çalışma için önemli veriler oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı; farklı türde müziklerin bireyde oluşturduğu duygular ile nesnelere farklı anlamlar yüklemesini ve bunları kavramsal olarak ifade etmesini sağlamaktır.

8 öğrenciden oluşan katılımcı grubu 4 günlük (20 saat) sürede işitsel uyaran olarak verilen 2 farklı tınıdaki²⁰ müzik eserini dinleyip; odaklanarak, düşünerek, beyin fırtınası yaparak, süzerek, anlayarak, hissetmeye çalışarak kendilerinde uyardığı duyguları ve çağrışımları soyutlamışlardır. Soyutlama süzgeci ile oluşan zıt uçlu nesnel ve öznel kavramlar birleştirilerek görsel (video-kolaj, fotoğraflama, çizim), işitsel (video-kolaj) ve yazılı (şiir) ürünlere dönüştürülmüştür (Şekil 3).

Atölye boyunca görerek, duyarak, yazarak, çizerek üretilen düşünme yöntemleri müzik ile birleşince hisleri anlatmak için bir köprü olabilmiş, hatta farklı hislere kapı açabilmek üzerine ateşleyici bir etken olmuştur (Şekil 4). Kavramlar da hislerin kağıda dökülebilmesi için aracı olmuş, farklı durumların karşılaştırma yapılabilmesi için zemin hazırlamıştır.

• Atölye// Edebiyat ve Tasarım 2012²¹

Edebiyatın özünde “metinsel”, mimarlığın ise “görsel” olmasından dolayı, bu iki disiplin arasında doğrudan bir ilişki kurmanın zorluğundan bahsederken, edebiyatın “yapısal” kurgusu ve mimarlığın “anlatı” gücünü vurgulayan Hacıö-

¹⁴ Yürekli ve Yürekli, 2004.

¹⁵ Sağocak, 2000.

¹⁶ Çalışma, MİMARİ TASA-

RİM EĞİTİMİ - BÜTÜNLEŞME Ulusal Sempozyumunda “Müzikli Bir Atölye Çalışması” başlığı ile bildiri olarak sunulmuş ve basılmıştır.

¹⁷ Jormakka, 2012.

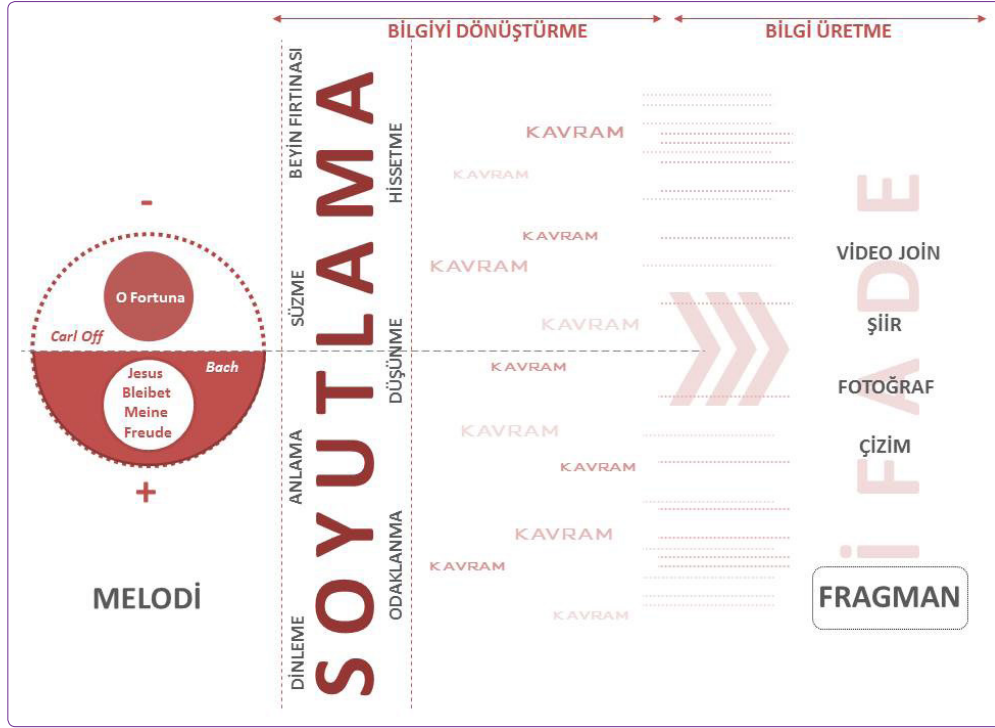
¹⁸ Jencks, 2013.

¹⁹ Seelig, 2012.

²⁰ 1. Eser: Jesus Bleibet Meine Freude, Beste: Johann Sebastian Bach /2. Eser: O Fortuna Beste: Carl Off).

²¹ Çalışma, MİMAR-İST Dergisinde

“Mimarlık Eğitiminde Edebiyattan Faydalanmak – Bir Romandan İmgesel Çıkarımlar” başlığı ile makale olarak yayınlanmıştır.

Şekil 3. Müzik ve tasarım - atölye çalışmasının kavramsal çerçevesi.

Şekil 4. Müzik ve tasarım - görsel ürün olarak anlatım örnekleri.

meroğlu, edebiyat ve mimarlığın, “temsiliyet” çerçevesinde sık sık bir araya geldiğine dikkat çekmektedir. Mimarlığın inşa ile değil, tasarım ile dolayısıyla yapının çeşitli temsilleri ile başladığını belirten Hacıömeroğlu,²² özünde görsel olması ile kastedilenin, mimarlığın bir imge üretme pratiği olması değil, imgelem ile üreten bir pratik olmasından bahsetmektedir. Bu anlamda mimari mekânın anlatıda nasıl temsil edildiği ve yorumlandığı, temsiliyet aracı olarak mimarlığın anlatıya neler kattığı ve imgelemin bir parçası olarak eserde kendine nasıl varlık bulduğu hem mimar hem de edebiyatçı gözüyle irdelenebilecek bir değer taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, alışılmış somut malzemeler ile doku tasarlama pratiklerinin ötesinde, metin okuma aracılığı ile zihinde oluşan imgelerden kişiye özgün dokular yaratma çabasıdır. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü 1. yıl 1. yy öğrencileriyle Temel Tasar²³ dersinde yapılan

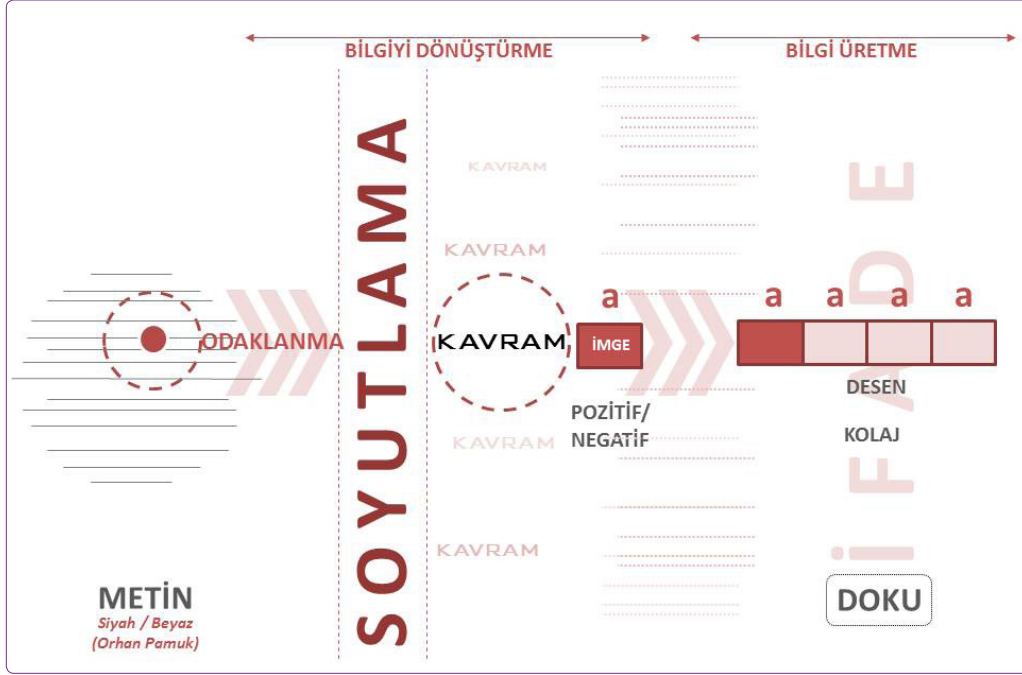
çalışma, bu ders kapsamındaki “Doku” uygulamasına katkı sağlamak için kurgulanmıştır.

Çalışmada edebi uyarın olarak Orhan Pamuk’un “İstanbul, Hatıralar ve Şehirler” adlı romanından “Siyah Beyaz” adlı bölüm seçilmiştir. Metin okumasının ardından seçime bağlı olarak bir “imge” ye odaklanılması istenmiştir. İmgenin zihindeki karşılığı olarak “kavram” lar devreye girmiş ve bu kavramlar çizim ile ifade edilmiştir. Ortaya çıkan desenler yineleme ve türetme mantığı ile matematiksel olarak birleşip “doku” yu oluşturmuştur. Bu yöntem parametrik tasarımın temelinde olan sayısal üretimin de izlerini taşımaktadır (Şekil 5).

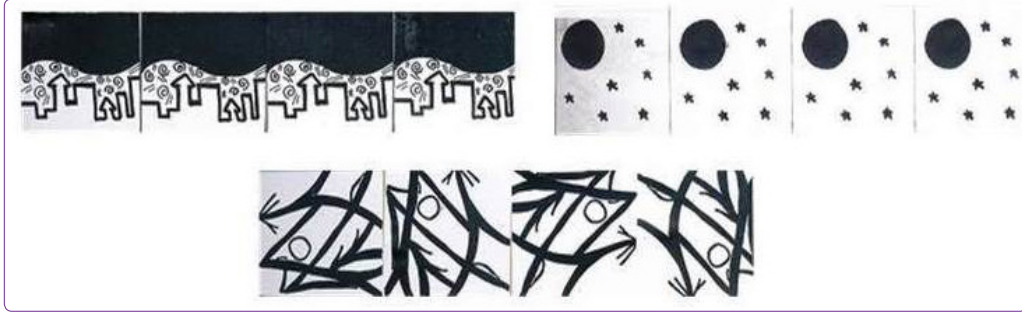
Bu çalışmada, metin ile desteklenen bir kavramın bireylerin zihninde nasıl farklı karşılıklar bulabileceği, renklerden arınıp sadece siyah-beyaz çalışıldığında ise, imgenin en saf haline ulaşılabileceği görülmektedir (Şekil 6). Tasarımın evreleri düşünüldüğünde, düşüncenin görsele ulaşması çeşitli soyutlamalar yoluyla olmaktadır. Soyutlama, tasarımcıya düşüncenin somutlaşması için hizmet etmektedir.

²² Hacıömeroğlu, 2017.

²³ Temel Tasar Dersi Yürütücüsü Sayın Prof. Dr. Çiğdem Polatoğlu’ na, atölye çalışmasındaki değerli katkıları için minnettarız.

Şekil 5. Edebiyat ve tasarım - atölye çalışmasının kavramsal çerçevesi.

Şekil 6. Edebiyat ve tasarım - gece kavramı ve dokusal ifadeleri.

• Atölye// Resim ve Tasarım 2015²⁴

Soyut Resim, mimarlık eğitiminde yaratıcı düşüncüyü tetikleyen bir alan olarak düşünülmektedir. Çünkü aynı mimari tasarımda olduğu gibi biçim, şekil, renk ve çizgilerden oluşan kompozisyona dayalı görsel bir dilin izleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, sanat ve mimarlığın ortak kullandığı "temel tasar öğe ve ilkeleri" bu çalışmada soyut resim eserleri üzerinden düşüncenin tasarıma aktarılmasında araç olarak kullanılmaktadır. Atölye, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde katılımcıların 1. yıl 1. yy Temel Tasar dersi ile eşzamanlı olarak düzenlenmiştir. Bu çalışma ile derste edinilen soyutlama becerisi ve yöntemlerine dair bilginin de kullanılabilmesi alternatif bir ortam da yaratılmış olur.

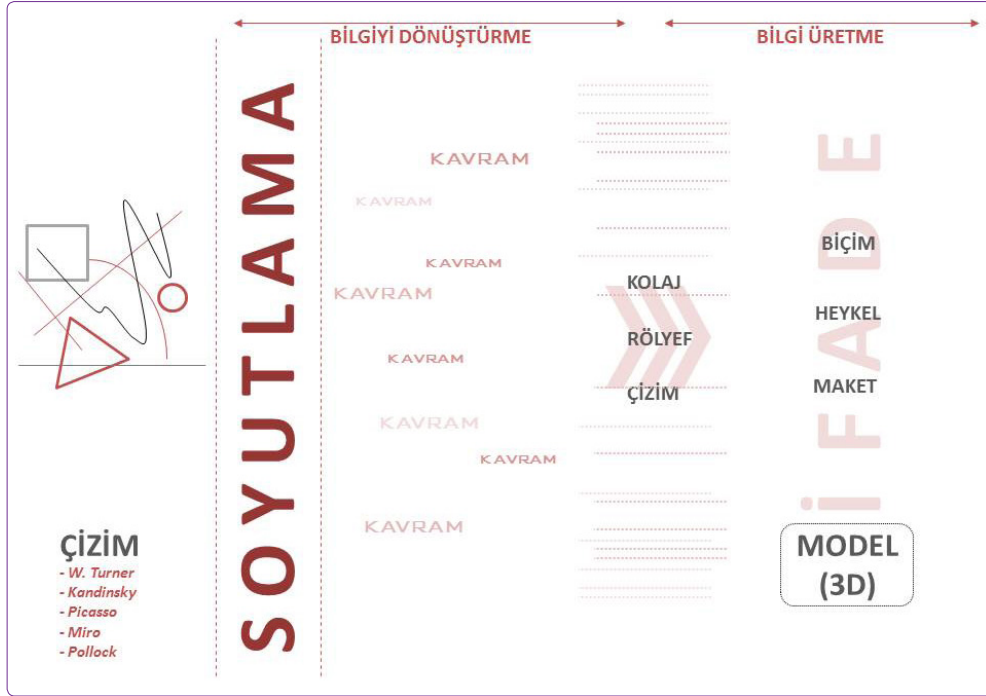
Atölye süreci üç evreden oluşmaktadır (Şekil 7). İlk evrede öğrencilerden soyut resmin araştırılması ve soyut resimlerden örnekler getirmeleri istenmiştir. İkinci evrede seçilen

resimler üzerinde kavramsal analizler yapılarak biçimsel ve anlamsal arayışlar yapılmıştır. Bu analizler temel tasarım kavramlarına (nokta, çizgi, şekil, biçim, renk, simetri, zıtlık, hiyerarşi, denge vb) ve öznel olarak oluşturulan kavramlara göre yapılmıştır. Öncelikle vurgulanmak istenen kavram öne çıkarılarak filtrelenmiş, ardından aynı resim eskiz, boyama, çizim, kolaj, rölyef gibi farklı yöntemlerle katmanlarına ayrılmıştır. Bu evre aynı zamanda yeni bir tasarıma geçişte bağlam yakalama ve içselleştirme konusunda ipuçları yakalamalarını sağlamaktadır. Son evre öğrencilerin soyutlamalarını heykel ve maketlere aktardıkları 2. boyuttan 3. boyuta geçiş evresidir (Şekil 8). Bir anlamda filtrelenen düşüncenin öznel kararlar ile de biçimlenip başka bir boyuta aktarıldığı aşamadır. Böylelikle uyarılardan (resim örnekleri) alınan veriler dönüşerek yeni bilginin oluşmasını sağlamıştır.

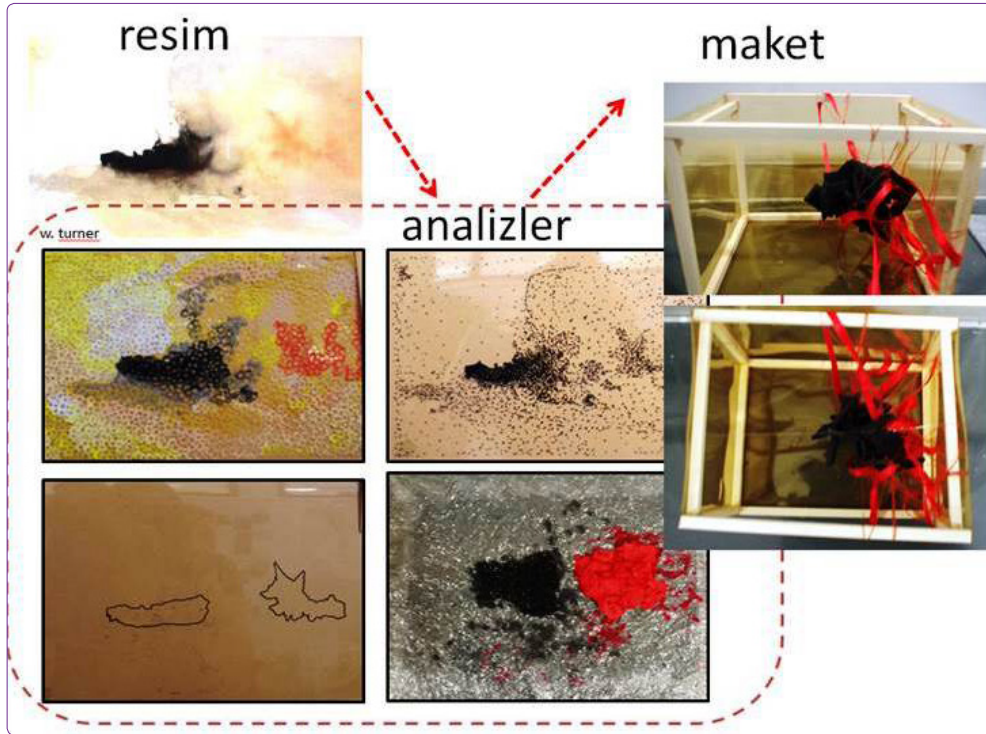
Değerlendirme

Sanatın farklı dalları ile tasarımın temel kavramları arasında ilişki kurulan bu çalışmalarda, araç olarak kullanı-

²⁴ Çalışma, IJAS (2015) Uluslararası sempozyumunda "Informal Education Experience For Architecture Students Through Art Works" başlığı ile bildiriler olarak sunulmuş ve basılmıştır.

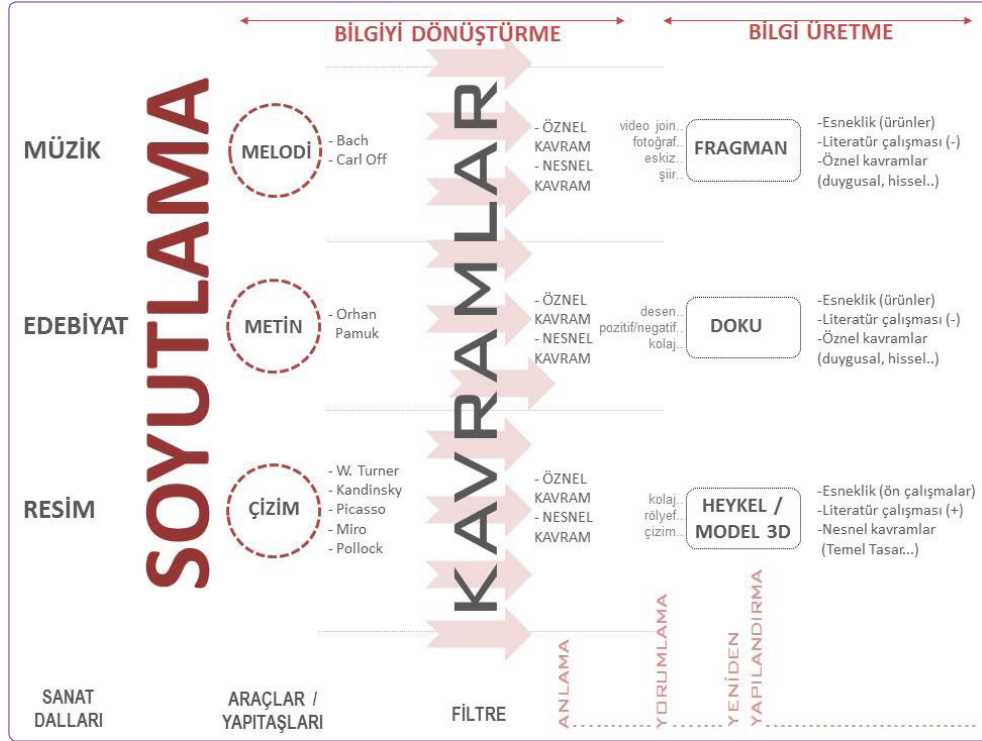
Şekil 7. Resim ve tasarım - atölye çalışmasının kavramsal çerçevesi.

Şekil 8. Resim ve tasarım - aşamalara dair örnekler.

lan her sanat dalı (müzik-edebiyat-resim) öznel ve nesnel kavramların oluşmasında itici bir gücü temsil etmektedir. Bu güç aynı zamanda katılımcıların öznel görüşlerini ön plana çıkararak, nesnel kavramlar ile nasıl çakıştırabileceklerini aramaya yönlendirmiştir. Müzik, resim ve edebiyat gibi çeşitli sanat dalları, tasarımda “ilişki kurma,

anlam oluşturma, iletişim kurma, analiz ve sentez, soyutlama” eylemlerinin gerçekleşmesinde yardımcı olmuştur. Çalışma ortamlarında verilen araçların uyarıcı etkilerinin algılanması, filtrelenmesi ve yorumlanması ile oluşan imgeler ve geliştirilen ifade etme süreçleri ile bilgi üretimi olmaktadır.

Şekil 9. Atölye çalışmalarının diyagram olarak ifadesi.

Müzik'te NOTALAR, Edebiyat'ta METİN, Resim'de ÇİZİM soyutlanmış, daha sonrasında bu soyutlamalar kavramsal olarak incelenmiş ve yeni bir ürüne dönüşürken katılımcıların kendilerine özgü yöntemler üretmesi teşvik edilmiştir (Şekil 9).

- Müzik, evrensel dili sayesinde, farklı kültür ve birikimlerle gelen bireyler arasında ortak bir tartışma platformuna zemin hazırlamıştır. Müziğin, konsantrasyonu arttırdığı, algıyı güçlendirdiği, yaratıcılığı desteklediği ve duyguları ifade etmek için farklı tasarım araçlarına kapı açtığı gözlemlenmiştir. Sezgi, çağrışım, içselleştirme gibi soyut durumlar kavramsallaştırılıp, bu kavramlar filmlerden alıntı, kolaj tekniği, fotoğraf veya şiir gibi araçlarla başka bir ürüne dönüştürülmüştür.

- Resim, kuramsal indirgemeciliklerden sıyrılarak, öznel kurguların da olabileceğini hatırlatmıştır. Sanat ve mimarlığın ortak kullandığı temel tasar öğe ve ilkeleri gibi nesnel kavramlar ile katılımcıların öznel kavramlarını çakıştırma yöntemleri ilgi çekici bulunmuştur. Kolaj, rölyef, maket ve heykel gibi araçlar, resimleri ikinci boyuttan üçüncü boyuta taşımıştır.

- Edebiyat, gözle görünmeyen ve sadece bir metinden okunarak öğrenilen imgenin zihinlerde nasıl farklı şekillerde algılanabildiği ortaya konmuştur. Metin ile oluşan imgeler arasında öznel kavramsal ilişkiler kurulmuştur. Her bir imge bir çağrışımdır ve her çağrışımın yorumlanışı da çalışmaya özel bir kavramsal çeşitlilik oluşturmuştur. İmgeler kavramlar ile tanımlanarak çizime aktarılmış ardından

çeşitli kolaj yöntemleri kullanılarak desenlere dönüştürülmüştür.

Her üç atölyede de soyutlama ile oluşan öznel ve nesnel kavramlar bilginin dönüştürülmesi ve yeni bilginin üretilmesinde katalizör görevi görmüştür. Bunların yanında tasarım için ışık yakabilecek, araç olarak kullanılacak her türlü bilişsel, düşünsel ve duyu(ş)sal yolu keşfetmek için önemli bir süreç oluşturan atölyeler, üretilen ve tartışılan bilgilerin paylaşıldığı bir enformel ortak çalışma ortamı olarak mimarlıkta tasarım eğitimi kapsamında özel bir yere sahiptir.

Çalışmaların ortak paydası; tüm katılımcılar tarafından zamanla değişip dönüşebilen deneysel süreçlerden oluşmalarıdır. Bilgi üretimi, kavramsal düşünmenin ışığında özgün fikirlerin şekillendirdiği, motivasyonu yüksek, dinamik bir ortam ile gerçekleşmiştir. Bu tip çalışmalar, Foster'ın²⁵ Mimarlık – Sanat ilişkisini ele aldığı kitabında belirttiği gibi “deneyimin bize atmosfer veya duygulanım olarak geri dönmesi – yani gerçek ile sanal olanı birbirine karıştıran ortamlar” yaratması açısından önemlidir.

Sonuç ve Tartışma

Güncel mimarlık ortamı, yaşanan disiplinler arası gelişmeler ve ortaya çıkan yaklaşımlar ile birlikte, görsel ve anlamsal ifade araçları açısından yeni bir terminolojiye ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, mimari tasarımlar artık birer kavram üretme alanı olarak görülmektedir.

²⁵ Foster, 2013.

Tasarım eğitiminde çok yönlü bir bakış açısına sahip olabilmek yetisi kazanma ihtiyacı, sanat ve mimarlık eğitimi ortak bir paydada buluşturabilmektedir. Her tasarım, hayal gücümüzde çeşitli imgeler oluşturarak onları ifade dilimizde çeşitli kavramsal ifadelere dönüştürür. Sanat - Mimarlık arakesiti de bu zengin iletişimden beslenmekte, nesnel olan bilimsel bilginin yanı sıra öznel olan kavramsal ve metaforik anlamları da içermektedir.

Tasarımın kendisi akışkan ve devingen bir süreç olduğu gibi, bu çalışma da kendini geliştiren bir sürece sahiptir. Mimarlık ve tasarım eğitimi için gerekli olan, tasarım sürecinin ve yaratıcılığın ateşleyicisi olarak nitelendirilebileceğimiz, hayal gücünü ve motivasyonu destekleyen yöntemler üzerine çalışmalar üretmektir. Tasarımın heterojen bir süreç olduğu kabulüyle bu tip farklı araçlar tasarım sürecini harekete geçiren esin kaynakları ve uyarıcılar olarak görülmelidir. Kullanılan yöntem ve teknikler; pozitivist yaklaşımın / formel eğitimin katılığının kırılmasına yardımcı olması, yaratıcı düşünmeyi ve deneyimle üretimi geliştirmesi açısından önemlidir.

Özellikle tasarım alanında disiplinler arası çalışmalar ile sınırların ortadan kalkması; etkileşimi, çeşitliliği ve zenginleşmeyi beraberinde getirerek yaratıcılık konusunda günümüz mimarlık ortamına katkıda bulunacaktır. Günümüzde sınırların belirsizleştiği muğlak mimarlık alanı gibi mimari tasarım eğitimi de disiplinler ötesi bir yapıya doğru evrilmektedir. Yapılan bu çalışmalar ışığında, mimari tasarım eğitiminde soyut ve somut arasındaki ilişkinin değişik yöntem ve süreçlerle ortaya konduğu, yaratıcılığı ateşleyen ve yönlendiren bu tip enformel uygulamalara olan ihtiyacın önemli olduğu görülmüştür.

Süreç odaklı bu enformel çalışmalarda, sadece sonuçların değil, ilişkilerin de birer 'bulgu' olduğunu belirtmek gereklidir. Her adımda yeni bir üretim vardır ve her üretim yeni bir pencere açmaktadır. Sınırları ortadan kaldıran bu süreç; sezgileri geliştirme, esnek düşünme ve söz konusu muğlak mimarlık ortamını anlama ve yorumlamada özgün bakış açılarına ihtiyaç duymaktadır. Hedef; nesne veya özneye odaklanmış herhangi bir sonuç değil, paradokslar içeren, yenilik ve değişimlere açık, yaratıcı fikirler ve süreçlerden oluşan zengin bilgi üretim ortamlarıdır.

Kaynaklar

Bielefeld, B. ve El khouli, S. (2010), Adım Adım Tasarım Fikirleri, Çeviri: Volkan Atmaca, YEM Yayınları, İstanbul.

- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Çeviri Editörü: Hasan Aydın, Eğitim Yayınevi / Pearson.
- Canbay Türkyılmaz, Ç. ve Türkyılmaz, E. (2003) "A Research on the Architectural Design Knowledge" International Conference on Innovation in Higher Education, (Abstract book), Kiev-Ukrain, 16-19 May 2003, p. 185.
- Canbay Türkyılmaz Ç. ve Türkyılmaz, E. (2003) "Tasarım Stüdyosunda Mimari Tasarım Bilgisinin Aktarımı Üzerine Bir Araştırma" Mimarlık Eğitiminde Tasarım Stüdyolarına Farklı Yaklaşımlar Yayına Hazırlayanlar: Hikmet Gökmen, Dürrin Süer, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir, ISBN 975-395-669-X, s. 99-106.
- Erbil, Y. (2008) "Mimarlık Eğitiminde Yapararak/Yaşayarak Öğrenme", ISSN:1306-3111, e-Journal of New World Sciences Academy, Cilt: 3, Sayı: 3, MakaleNo:C0077, s. 579-587.
- Feyerabend, P. (2014) Yönteme Karşı -İkinci Baskı-, Çeviri: Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları.
- Foster H. (2013) Sanat Mimarlık Kompleksi: Küreselleşme Çağında Sanat, Mimarlık ve Tasarımın Birliği (The Art- Architecture Complex), Çeviren: Serpil Özaloğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hacıömeroğlu, N. (2017), "Mimarlığın Edebiyatla İşi", XXI Şubat 2017. URL: <https://xxi.com.tr/i/mimarligin-edebiyatla-isi> (Erişim tarihi: 16 Mart 2018).
- İnceoğlu, M. ve İnceoğlu, N. (2004) Mimarlıkta Söylem, Kuram ve Uygulama, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul.
- Jencks, C. ve Kropf, K. (2008) Theories And Manifestoes Of Contemporary Architecture, 2nd Ed., Wiley-Academy.
- Jencks, C. (2013) "Architecture Becomes Music", The Architectural Review. URL:<http://www.architectural-review.com/essays/architecture-becomes-music/8647050.article> (Erişim tarihi: 17 Şubat 2018).
- Jormakka, K. (2012) Adım Adım Tasarım Yöntemleri, Çeviri: Zeynep Yazıcıoğlu Halu, YEM Yayınları, İstanbul.
- Rifat, M. (2013) Açıklamalı Gösterge Bilim Sözlüğü, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sağocak, A. M. (2000) "Mimarlığı Anlamak ve Yorumlamak: Temel İlişkiler", Arredamento Mimarlık, Boyut Yayın Grubu, 06: 112-113.
- Seelig, T. (2012) Ingenius, A Crash Course on Creativity, Hay House Press, USA, p. 13.
- Ulus Uraz, T. (1993) Tasarlama Düşünme Biçimlendirme, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.
- Yürekli, İ. ve Yürekli, H. (2004) "Mimari Tasarım Eğitiminde Enformellik", İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama, Tasarım Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 53-62.